

کیفیت حسابرسی داخلی و مدیریت ریسک تقلب: نقش استقلال، تبعیت از استانداردها و شایستگی در

انواع مختلف سازمان ها

دکتر وحید محمدرضاخانی ظهرودی^۱ نرگس حاجی آقاپور^۲ امیر حاجی آقاپور^۳

۱ عضو هیئت علمی حسابداری دانشگاه تربیت مدرس

۲ دانشجوی دکتری حسابداری دانشگاه تربیت مدرس

۳ دانشجوی دکتری حسابداری دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج

چکیده

هدف از این پژوهش بررسی تأثیر مؤلفه های کیفیت حسابرسی داخلی شامل استقلال، رعایت استانداردهای حرفه ای، و شایستگی حسابرسان داخلی بر اثربخشی مدیریت ریسک تقلب در سازمان ها است. این پژوهش با استفاده از داده های گردآوری شده از ۶۶۸ حسابرسان داخلی و به کارگیری مدل سازی معادلات ساختاری حداقل مربعات جزئی (PLS-SEM) انجام شده است. یافته ها نشان می دهد که شایستگی و رعایت استانداردهای حرفه ای نقش مهم تری در ارتقای مدیریت تقلب در شرکت های غیرمالی و غیرچندملیتی دارند، در حالی که استقلال حسابرسان داخلی در شرکت های چندملیتی و مؤسسات مالی که از ساختار پیچیده تری برخوردارند، تأثیر قابل توجه تری دارد. نتایج این مطالعه بیانگر آن است که تأثیر هر یک از ابعاد کیفیت حسابرسی داخلی در بافت های سازمانی متفاوت، تغییر می کند؛ از این رو، اتخاذ رویکرد اقتضایی (Contingency-based approach) در طراحی نظام های حسابرسی داخلی و سیاست گذاری های کنترلی ضروری است. این پژوهش علاوه بر گسترش مباحث نظری در حوزه حسابرسی داخلی و مدیریت تقلب، راهکارهای عملی برای مدیران، کمیته های حسابرسی و نهادهای ناظر ارائه می کند تا بتوانند اثربخشی کنترل های داخلی را با توجه به ویژگی های ساختاری هر سازمان بهینه سازند.

کلیدواژه ها: حسابرسی داخلی؛ مدیریت ریسک تقلب؛ استقلال حسابرسان داخلی؛ رعایت استانداردهای حرفه ای؛ شایستگی حسابرسان؛ پیچیدگی سازمانی؛ کنترل های داخلی

۱. مقدمه

تقلب های مالی و گزارشگری نادرست از دیرباز یکی از چالش های اصلی در نظام های اقتصادی و مالی جهان بوده است. بروز رسوایی های مالی همچون انرون، ورلدکام و موارد مشابه در دهه های اخیر، ضرورت بازنگری در نظام های کنترل داخلی و به ویژه نقش حسابرسی داخلی را بیش از پیش نمایان ساخته است. (Albrecht et al., ۲۰۱۶; Freeman, ۲۰۰۵). تقلب های مالی، علاوه بر خسارات اقتصادی مستقیم، پیامدهای گسترده ای همچون از بین رفتن اعتماد عمومی، آسیب به شهرت سازمان، و کاهش مشروعیت نهادهای اقتصادی را در پی دارد. (Akgul, ۲۰۲۱; Van Akkeren & Buckby, ۲۰۱۷). از این رو، مدیریت ریسک تقلب به عنوان یکی از ارکان حیاتی حاکمیت شرکتی و پایداری سازمانی شناخته می شود.

در این میان، حسابرسی داخلی به عنوان یکی از مؤثرترین سازوکارهای کنترل درون سازمانی، نقشی محوری در پیشگیری، کشف و گزارش تقلب دارد. (Bari et al., ۲۰۲۴; Kudus & Mustapha, ۲۰۱۷). وظیفه اصلی حسابرسی داخلی، ارزیابی کارایی کنترل های داخلی، اطمینان بخشی نسبت به رعایت مقررات و استانداردها، و شناسایی آسیب پذیری های سازمانی در برابر رفتارهای غیرقانونی است (Maria et al., ۲۰۱۱). تحقیقات نشان داده اند که حدود ۴۵ درصد از موارد تقلب سازمانی از طریق فعالیت های حسابرسی داخلی و آزمون های انطباق شناسایی می شوند (Deloitte LLP, ۲۰۱۲)، که این رقم بیانگر جایگاه راهبردی حسابرسی داخلی در نظام های نظارتی است.

با این حال، استمرار وقوع تقلب در بخش های مختلف از جمله بانکداری (Mehdipour et al., ۲۰۲۳)، خدمات درمانی (Çalıyurt, ۲۰۲۰) و مؤسسات مالی (Kim et al., ۲۰۰۸)، پرسش های جدی در مورد اثربخشی واقعی حسابرسی داخلی در مدیریت ریسک تقلب مطرح می سازد. در بسیاری از موارد، تخلفات مالی تنها پس از وقوع و بروز خسارات سنگین شناسایی می شوند. (Hassink et al., ۲۰۱۰). این موضوع بیانگر آن است که وجود حسابرسی داخلی به تنهایی تضمین کننده کشف یا پیشگیری از تقلب نیست؛ بلکه کیفیت عملکرد آن، متأثر از مجموعه ای از عوامل ساختاری و حرفه ای، تعیین کننده میزان اثربخشی آن در مدیریت تقلب است. (Kabuye et al., ۲۰۱۷). بر اساس ادبیات موجود، کیفیت حسابرسی داخلی مفهومی چندبعدی است که به عواملی همچون استقلال حسابرسان داخلی، رعایت استانداردهای حرفه ای، و شایستگی (صلاحیت علمی و تجربی) وابسته است (Alzeban & Gwilliam, ۲۰۱۴; Ismael & Kamel, ۲۰۲۱).

مطالعات نشان می دهند که استقلال حسابرسان داخلی عامل کلیدی در گزارش دهی بی طرفانه و کشف به موقع تقلب ها است. (Abbott et al., ۲۰۱۶) هنگامی که استقلال حسابرسان تحت تأثیر مدیریت یا تضاد منافع قرار گیرد، احتمال گزارش نکردن تقلب حتی در صورت شناسایی آن افزایش می یابد (Kabuye et al., ۲۰۱۷). علاوه بر این، برخی سازمان ها از واحد حسابرسانی داخلی به عنوان سکوی پرتاب برای مدیران آینده استفاده می کنند؛ امری که استقلال حرفه ای حسابرسان داخلی را به شدت تضعیف می کند (Suh et al., ۲۰۲۱).

در کنار استقلال، رعایت استانداردهای حرفه ای بین المللی نیز یکی از پایه های اصلی کیفیت حسابرسانی داخلی محسوب می شود. طبق چارچوب بین المللی عملکرد حرفه ای حسابرسانی داخلی (IPPF, IIA, ۲۰۱۷)، تبعیت از استانداردها و دستورالعمل های اخلاقی باعث افزایش اعتبار یافته های حسابرسانی و پذیرش نتایج آن از سوی مدیریت و کمیته حسابرسانی می شود. (Eulerich et al., ۲۰۱۹) همچنین، پژوهش ها نشان داده اند که رعایت استانداردهای حرفه ای با افزایش پاسخ گویی مالی و شفافیت سازمانی رابطه مثبت دارد. (Nalukenge et al., ۲۰۲۲)

سومین مؤلفه کلیدی، شایستگی حسابرسان داخلی است که شامل دانش فنی، تجربه کاری، و مهارت های تحلیلی در کشف و ارزیابی نشانه های تقلب می باشد. (Ismael & Kamel, ۲۰۲۱) حسابرسانی که از مهارت و آموزش کافی برخوردارند، نه تنها در شناسایی خطرات بالقوه موفق ترند، بلکه می توانند یافته های خود را به شکلی مؤثر به مدیریت منتقل کنند و زمینه اقدامات اصلاحی را فراهم آورند. (Drogalas et al., ۲۰۱۷) از این رو، شایستگی حرفه ای یکی از قوی ترین پیش بینی کننده های اثربخشی مدیریت تقلب در سازمان ها شناخته شده است. (Abbott et al., ۲۰۱۶)

نکته مهم دیگر در بررسی کیفیت حسابرسانی داخلی، بافت سازمانی است. پژوهش ها نشان می دهند که تأثیر هر یک از عوامل استقلال، انطباق و شایستگی بسته به نوع سازمان (مالی، غیرمالی، چندملیتی یا داخلی) متفاوت است. (Mita et al., ۲۰۲۵) در سازمان هایی با ساختار حاکمیت شرکتی ضعیف یا غیرنهادینه، نقش شایستگی و رعایت استانداردهای حرفه ای پررنگ تر می شود؛ در حالی که در مؤسسات مالی و شرکت های چندملیتی، استقلال حسابرسانی داخلی به دلیل الزامات قانونی و نظارتی بیشتر اهمیت دارد. (Kaawaase et al., ۲۰۲۱) این تفاوت ها نشان دهنده ضرورت رویکرد اقتضایی در طراحی نظام حسابرسانی داخلی است که در آن ویژگی های ساختاری و فرهنگی هر سازمان در نظر گرفته شود (Hair et al., ۲۰۱۴).

بر این اساس، پژوهش حاضر با هدف بررسی رابطه بین ابعاد مختلف کیفیت حسابرسی داخلی (استقلال، انطباق با استانداردها و شایستگی) و اثربخشی مدیریت ریسک تقلب در سازمان ها انجام شده است. این پژوهش علاوه بر غنای نظری، دارای ارزش کاربردی برای مدیران ارشد، کمیته های حسابرسی و نهادهای ناظر است تا بتوانند در طراحی و ارزیابی نظام کنترل داخلی، مؤلفه های مؤثر بر کیفیت حسابرسی داخلی را با توجه به نوع و پیچیدگی سازمانی به درستی شناسایی و تقویت کنند.

مبانی نظری و مرور ادبیات پژوهش

۱. مفهوم و جایگاه حسابرسی داخلی در مدیریت تقلب

حسابرسی داخلی بخشی جدایی ناپذیر از نظام حاکمیت شرکتی است که هدف آن اطمینان بخشی مستقل و مشاوره ای برای بهبود عملیات سازمان و ارتقای ارزش آن می باشد. (IIA, ۲۰۱۷) بر اساس چارچوب بین المللی عملکرد حرفه ای حسابرسی داخلی (IPPF)، وظیفه این واحد، بررسی کارایی کنترل های داخلی، رعایت مقررات، و شناسایی نقاط ضعف در نظام های مدیریتی و مالی است. حسابرسی داخلی در عین وابستگی سازمانی به مدیریت ارشد، باید از استقلال حرفه ای کافی برخوردار باشد تا بتواند در پیشگیری و کشف تقلب به صورت مؤثر عمل کند. (Alzeban & Gwilliam, ۲۰۱۴)

به طور سنتی، وظیفه اصلی حسابرسی داخلی، ارزیابی کنترل های مالی بوده است، اما در دهه اخیر، نقش آن به سمت نظارت بر ریسک های رفتاری و اخلاقی از جمله فساد، رشوه و سوءاستفاده از منابع نیز گسترش یافته است. (Hoang, ۲۰۲۴) امروزه از حسابرسان داخلی انتظار می رود علاوه بر بررسی انطباق فرآیندها با قوانین و دستورالعمل ها، در طراحی راهکارهای پیشگیرانه برای مقابله با تقلب نیز مشارکت داشته باشند. (Bari et al., ۲۰۲۴)

مطالعات متعدد تأیید می کنند که وجود واحد حسابرسی داخلی مؤثر، احتمال وقوع و استمرار تقلب را کاهش می دهد. (Bonrath & Eulerich, ۲۰۲۴) در واقع، زمانی که حسابرسی داخلی از استقلال، شایستگی و انطباق حرفه ای لازم برخوردار باشد، می تواند به عنوان یکی از بازوهای اصلی نظام کنترل درون سازمانی در مدیریت ریسک تقلب ایفای نقش نماید. (Kabuye et al., ۲۰۱۷)

۲. چارچوب نظری کیفیت حسابرسی داخلی

کیفیت حسابرسی داخلی، مفهومی چندبعدی است که در ادبیات پژوهش به سه مؤلفه اصلی تقسیم می شود: استقلال، رعایت استانداردهای حرفه ای، و شایستگی (صلاحیت حرفه ای)، (Ismael & Kamel, ۲۰۲۱). هر یک از این مؤلفه ها بر توانایی حسابرسی داخلی برای کشف و پیشگیری از تقلب تأثیر می گذارند و در تعامل با یکدیگر، میزان اثربخشی کلی سیستم کنترل را تعیین می کنند.

۲.۱ استقلال حسابرسی داخلی

استقلال به معنای آزادی از نفوذهای مدیریتی و سازمانی در فرایند حسابرسی است. حسابرسان داخلی باید بتوانند یافته ها و گزارش های خود را بدون ترس از فشارهای داخلی منتشر کنند (Alzeban & Gwilliam, ۲۰۱۴). بر اساس نظریه نمایندگی (Agency Theory)، تضاد منافع میان مدیران و مالکان ممکن است منجر به پنهان کاری، دستکاری اطلاعات یا حتی ارتکاب تقلب شود. در چنین شرایطی، استقلال حسابرسی داخلی ابزار کلیدی برای کاهش این تضاد است. (Jensen & Meckling, ۱۹۷۶)

پژوهش ها نشان داده اند که استقلال، هم از نظر ساختاری (محل گزارش دهی) و هم از نظر عملکردی (آزادی در تصمیم گیری و دسترسی به اطلاعات)، رابطه مستقیمی با اثربخشی حسابرسی در کشف تقلب دارد. (Abbott et al., ۲۰۱۶) هرگاه واحد حسابرسی داخلی مستقیماً به کمیته حسابرسی گزارش دهد، نه به مدیریت اجرایی، احتمال افشای تخلفات و پیشنهاد اصلاحی افزایش می یابد. (Suh et al., ۲۰۲۱) در مقابل، استفاده از حسابرسی داخلی به عنوان مسیر ارتقای مدیریتی درون سازمان می تواند بی طرفی و عینیت حسابرس را تضعیف کرده و کارکرد ضدتقلبی آن را کاهش دهد. (Presley, ۲۰۱۵)

۲.۲ رعایت استانداردهای حرفه ای

رعایت استانداردهای بین المللی حسابرسی داخلی (IIA Standards) یکی از شاخص های مهم کیفیت حسابرسی است. انطباق با این استانداردها موجب می شود که فرآیند حسابرسی از انسجام، شفافیت و قابلیت اتکا برخوردار شود و نتایج آن برای تصمیم گیری مدیریتی معتبر تلقی گردد. (Eulerich et al., ۲۰۱۹).

مطالعات نشان داده اند که واحدهایی که در طراحی و اجرای مأموریت های خود به استانداردهای IPPF و دستورالعمل های اخلاقی پایبندند، کارایی بالاتری در کشف تقلب دارند. (Nalukenge et al., ۲۰۲۲) به بیان دیگر، تبعیت از استانداردها نه تنها ابعاد فنی کار حسابرسی را ارتقا می دهد، بلکه موجب افزایش اعتماد ذی نفعان به نتایج حسابرسی نیز می گردد.

بر اساس نظریه نهادینه سازی (Institutional Theory)، سازمان ها برای کسب مشروعیت در محیط های نهادی، ناچارند با هنجارها و استانداردهای پذیرفته شده سازگار شوند. (DiMaggio & Powell, ۱۹۸۳) در نتیجه، رعایت استانداردهای حرفه ای حسابرسی داخلی، علاوه بر بهبود کیفیت فنی، نقش نهادی نیز در تقویت مشروعیت سازمانی دارد.

۲.۳ شایستگی حسابرسان داخلی

شایستگی (Competence) به مجموعه ای از دانش، مهارت، تجربه و قضاوت حرفه ای اشاره دارد که حسابرسان داخلی برای انجام وظایف خود نیاز دارند. (Ismael & Kamel, ۲۰۲۰) پژوهش ها نشان می دهند که شایستگی حسابرسان، قوی ترین عامل پیش بینی کننده عملکرد ضد تقلبی حسابرسی داخلی است. (Kabuye et al., ۲۰۱۷) حسابرسانی که از آموزش های تخصصی در حوزه تحلیل ریسک، فناوری اطلاعات، و روش های کشف تقلب برخوردارند، قادرند نشانه های غیرعادی را زودتر شناسایی کنند و پیشنهادهای اصلاحی مؤثرتری ارائه دهند. (Drogalas et al., ۲۰۱۷)

مطالعه (Abbott et al., ۲۰۱۶) بیان می کند که تیم های حسابرسی دارای تجربه و تحصیلات بالاتر، در کاهش دستکاری سود و گزارشگری متقلبانانه عملکرد بهتری دارند. افزون بر آن، استمرار آموزش های حرفه ای و دریافت گواهی نامه های بین المللی مانند CIA (Certified Internal Auditor)، در افزایش توان تحلیلی و قضاوت حرفه ای حسابرسان مؤثر است. (Mocanu & Ciurea, ۲۰۱۹)

۳. مدیریت ریسک تقلب و نقش حسابرسی داخلی

مدیریت ریسک تقلب (Fraud Risk Management) فرآیندی نظام مند برای شناسایی، ارزیابی، پیشگیری و پاسخ به تهدیدات ناشی از تقلب در سازمان است. مؤسسه حسابرسان داخلی (IIA) تأکید می کند که حسابرسی داخلی باید به عنوان شریک استراتژیک مدیریت، در تمام مراحل این فرآیند مشارکت کند. (IIA, ۲۰۱۷)

مطالعه (Halbouni, ۲۰۱۵) در امارات متحده عربی نشان داد که حسابرسان داخلی زمانی در مدیریت ریسک تقلب موفق ترند که از حمایت مدیریت ارشد برخوردار باشند و گزارش های آنان به صورت مستقیم به هیئت مدیره ارسال شود.

بر اساس یافته‌های پژوهش (Mita et al., ۲۰۲۵)، اثربخشی حسابرسی داخلی در مدیریت تعقل تابعی از سطح نهادینه‌شدگی حاکمیت شرکتی و پیچیدگی ساختاری سازمان است. در سازمان‌های چندملیتی و مؤسسات مالی که قوانین و نظارت‌های بیرونی قوی‌تری وجود دارد، استقلال حسابرسی داخلی بیشترین نقش را ایفا می‌کند. در مقابل، در شرکت‌های داخلی یا غیرمالی که کنترل‌های رسمی ضعیف‌تر هستند، شایستگی حسابرسان داخلی و تبعیت از استانداردهای حرفه‌ای نقش کلیدی‌تری دارند.

این یافته‌ها با دیدگاه رویکرد اقتضایی (Contingency Approach) همخوانی دارد؛ بدین معنا که اثربخشی حسابرسی داخلی وابسته به شرایط محیطی و سازمانی است. (Hair et al., ۲۰۱۴) هیچ ساختار واحدی برای همه سازمان‌ها مناسب نیست، بلکه باید متناسب با سطح پیچیدگی، اندازه، و الزامات نظارتی هر سازمان طراحی شود.

۴. مرور پژوهش‌های تجربی مرتبط

بررسی پیشینه مطالعات بین‌المللی نشان می‌دهد که اکثر پژوهش‌ها بر رابطه میان کیفیت حسابرسی داخلی و کیفیت گزارشگری مالی یا شفافیت سازمانی تمرکز داشته‌اند. برای مثال، Ismael & Kamel (۲۰۲۰) در مطالعه‌ای بر شرکت‌های بریتانیایی نشان دادند که کیفیت حسابرسی داخلی با کاهش مدیریت سود رابطه مثبت دارد. همچنین Kaawaase et al. (۲۰۲۱) در مؤسسات مالی آفریقایی دریافتند که استقلال و جایگاه سازمانی حسابرسی داخلی نقش قابل توجهی در بهبود کیفیت گزارشگری مالی دارد.

در سطح سازمانی، Kabuye et al. (۲۰۱۷) اثبات کردند که توانمندی‌های حسابرسان داخلی، جایگاه سازمانی و فعالیت‌های ضدتعقل آنان، رابطه مثبت و معناداری با مدیریت تعقل دارند. در همین راستا، Nalukenge et al. (۲۰۲۲) نشان دادند که کیفیت حسابرسی داخلی و وجود اقدامات تنبیهی کارآمد در شرکت‌های دولتی اوگاندا موجب ارتقای پاسخ‌گویی مالی می‌شود.

در حوزه کشورهای در حال توسعه، مطالعات Bonrath & Eulerich (۲۰۲۴) و Bari et al. (۲۰۲۴) نیز تأیید کرده‌اند که در نبود نهادهای نظارتی قوی، نقش حسابرسی داخلی در کشف تعقل پررنگ‌تر است، اما تنها در صورتی که از استقلال کافی و آموزش‌های تخصصی برخوردار باشد.

۵. مدل مفهومی پژوهش

با توجه به مبانی نظری و یافته‌های تجربی، چارچوب مفهومی پژوهش حاضر بر سه متغیر اصلی کیفیت حسابرسی داخلی استوار است:

۱. استقلال حسابرسی داخلی $\rightarrow (H1)$ اثر مثبت بر اثربخشی مدیریت تعقل
۲. رعایت استانداردهای حرفه‌ای $\rightarrow (H2)$ اثر مثبت بر اثربخشی مدیریت تعقل
۳. شایستگی حسابرسان داخلی $\rightarrow (H3)$ اثر مثبت بر اثربخشی مدیریت تعقل

این مدل به دنبال آزمون روابط میان سه بعد فوق و اثربخشی مدیریت ریسک تعقل در انواع مختلف سازمان‌ها (چندملیتی، مالی و غیرمالی) است تا نقش اقتضایی نوع سازمان در این روابط مشخص گردد (Mita et al., ۲۰۲۵).

روش تحقیق و یافته‌ها

۱. طرح پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش اجرا، توصیفی-پیمایشی با رویکرد مدل‌سازی معادلات ساختاری حداقل مربعات جزئی (PLS-SEM) است. هدف اصلی، بررسی تأثیر ابعاد کیفیت حسابرسی داخلی — شامل استقلال، رعایت استانداردهای حرفه‌ای، و شایستگی حسابرسان داخلی — بر اثربخشی مدیریت ریسک تعقل در سازمان‌ها می‌باشد.

این طرح مبتنی بر چارچوب مفهومی Mita, Setyaningrum و Rosdini (۲۰۲۵) بوده و با تعدیل متغیرهای اقتضایی مانند نوع سازمان (مالی، غیرمالی و چندملیتی) انجام گرفته است.

استفاده از مدل PLS-SEM به دلیل ویژگی‌های داده‌های پیمایشی و ماهیت اکتشافی پژوهش، نسبت به روش‌های کوواریانس‌محور مناسب‌تر تشخیص داده شد. (Hair et al., ۲۰۱۴)

۲. جامعه آماری و نمونه پژوهش

جامعه آماری این پژوهش را تمامی حسابرسان داخلی شاغل در شرکت‌های بزرگ و متوسط اندونزی تشکیل می‌دهند که در سامانه انجمن حسابرسان داخلی اندونزی (IIA Indonesia) ثبت شده‌اند. با

استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای، پرسش‌نامه‌ها در میان اعضای فعال در بخش‌های مالی، تولیدی، و خدماتی توزیع گردید.

در مجموع، از میان ۱۰۰۰ پرسش‌نامه ارسال‌شده، ۶۶۸ پاسخ معتبر دریافت شد (نرخ بازگشت ۶۶٫۸ درصد). ترکیب پاسخ‌گویان شامل ۵۲٪ زن و ۴۸٪ مرد با میانگین سابقه کاری ۹٫۴ سال بود. از نظر تحصیلات، ۷۲٪ دارای مدرک کارشناسی ارشد یا بالاتر و ۴۱٪ دارای گواهی‌نامه حرفه‌ای CIA یا CFE بودند.

این ترکیب متنوع به افزایش روایی بیرونی و تعمیم‌پذیری نتایج کمک کرده است (Kabuye et al., ۲۰۱۷).

۳. ابزار گردآوری داده‌ها

ابزار گردآوری داده‌ها پرسش‌نامه‌ای ساختاریافته بود که بر اساس مقیاس‌های معتبر بین‌المللی طراحی شد. پرسش‌نامه شامل دو بخش بود:

- بخش اول: اطلاعات جمعیت‌شناختی (جنسیت، تحصیلات، سابقه، نوع صنعت و اندازه سازمان).
- بخش دوم: گویه‌های مربوط به متغیرهای اصلی پژوهش.

تمام گویه‌ها بر اساس طیف لیکرت پنج‌درجه‌ای (۱ = کاملاً مخالفم تا ۵ = کاملاً موافقم) تنظیم شدند.

جدول زیر خلاصه ابعاد و منابع گویه‌های مورد استفاده را نشان می‌دهد:

منبع اصلی	تعداد گویه‌ها	متغیر
Suh et al.; Alzeban & Gwilliam (۲۰۱۴) (۲۰۲۱)	۶	استقلال حسابرسی داخلی
Eulerich et al. (۲۰۱۹); IIA (۲۰۱۷)	۵	رعایت استانداردهای حرفه‌ای
Kabuye et al.; Ismael & Kamel (۲۰۲۰) (۲۰۱۷)	۷	شایستگی حسابرسان داخلی
Bonrath & Eulerich; Halbouni (۲۰۱۵) (۲۰۲۴)	۶	اثر بخشی مدیریت ریسک تقلب

۴. روایی و پایایی ابزار

پیش از تحلیل مدل، روایی سازه ها و پایایی مقیاس ها بررسی شد.

۴.۱ پایایی درونی

بر اساس آزمون آلفای کرونباخ، تمامی متغیرها دارای مقادیر بالاتر از ۰.۷۰ بودند که نشان دهنده پایایی مناسب ابزار است. همچنین، پایایی ترکیبی (CR) برای همه سازه ها بین ۰.۸۲ تا ۰.۹۱ محاسبه شد.

۴.۲ روایی همگرا و واگرا

میانگین واریانس استخراج شده (AVE) برای تمامی سازه ها بیش از ۰.۵۰ بود و نشان از روایی همگرایی مطلوب دارد. (Hair et al., ۲۰۱۴) همچنین، شاخص فورنل-لارکر نشان داد که مقدار جذر AVE هر سازه از ضرایب همبستگی بین سازه ها بیشتر است که روایی واگرایی مدل را تأیید می کند.

۴.۳ سوگیری روش مشترک

برای بررسی احتمال سوگیری ناشی از منبع داده واحد، آزمون Harman's single-factor test اجرا شد. نتایج نشان داد که هیچ عامل منفردی بیش از ۴۰٪ واریانس را توضیح نمی دهد، بنابراین سوگیری روش مشترک در داده ها وجود ندارد. (Podsakoff et al., ۲۰۰۳)

۵. روش تحلیل داده ها

تحلیل داده ها در دو مرحله انجام گرفت:

۱. مدل اندازه گیری (Measurement Model): جهت ارزیابی روایی و پایایی سازه ها.
 ۲. مدل ساختاری (Structural Model): برای آزمون فرضیه ها و روابط علی میان متغیرها.
- برای برآورد مدل از نرم افزار SmartPLS ۴٫۰ استفاده شد. ضرایب مسیر و آماره های t با روش بوت استرپ (۵۰۰۰ تکرار) برآورد شدند. سطح معناداری آزمون ها در $\alpha = ۰٫۰۵$ در نظر گرفته شد.

۶. یافته های پژوهش

۶.۱ مدل اندازه گیری

نتایج مدل اندازه گیری نشان داد که تمام بارهای عاملی بیش از ۰.۷۰ بوده و از نظر آماری معنادار هستند. ($t > 1.96$) بنابراین، همه گویه ها برای اندازه گیری سازه های مربوطه مناسب تشخیص داده شدند.

۶.۲ مدل ساختاری

نتایج مدل ساختاری در جدول زیر خلاصه شده است:

نتیجه فرضیه	آماره t	ضریب مسیر (β)	مسیر فرضیه
تأیید	۴.۹۷	۰.۲۸۴	استقلال → مدیریت تقلب
تأیید	۶.۰۲	۰.۳۳۱	رعایت استانداردها → مدیریت تقلب
تأیید	۷.۱۵	۰.۴۲۱	شایستگی → مدیریت تقلب

مقادیر ضریب تعیین (R^2) برای متغیر وابسته «اثربخشی مدیریت تقلب» برابر با ۰.۶۳ بود؛ به این معنا که ۶۳٪ از تغییرات این متغیر توسط ابعاد کیفیت حسابرسی داخلی تبیین می شود.

همچنین شاخص Q^2 برای پیش بینی پذیری مدل برابر با ۰.۴۱ به دست آمد که نشان دهنده توان پیش بینی مناسب مدل است. شاخص $SRMR = 0.056$ نیز بیانگر برازش کلی قابل قبول مدل می باشد.

۷. تحلیل یافته ها

نتایج به روشنی نشان داد که هر سه بعد کیفیت حسابرسی داخلی تأثیر مثبت و معناداری بر مدیریت ریسک تقلب دارند. بیشترین اثر مربوط به شایستگی حسابرسان داخلی ($\beta = 0.421$) و پس از آن رعایت استانداردهای حرفه ای ($\beta = 0.331$) است، در حالی که استقلال حسابرسی ($\beta = 0.284$) اثر نسبتاً ضعیف تری دارد، اما همچنان معنادار است.

این یافته ها با نتایج پژوهش های (Abbott et al. (۲۰۱۶)، (Kabuye et al. (۲۰۱۷)، و (Mita et al. (۲۰۲۵) هم خوانی دارد و نشان می دهد که در محیط های سازمانی با ساختارهای نظارتی در حال توسعه، دانش،

تجربه و مهارت های فنی حسابرسان داخلی بیش از جایگاه ساختاری آنها تعیین کننده اثربخشی در مقابله با تقلب است.

تحلیل اثرات اقتضایی نیز نشان داد که در سازمان های چندملیتی و مالی، استقلال حسابرسی داخلی اثر قوی تری بر مدیریت تقلب دارد، در حالی که در شرکت های غیرمالی و متوسط، شایستگی حسابرسان و تبعیت از استانداردهای حرفه ای تأثیر مهم تری ایفا می کند. این یافته با رویکرد اقتضایی Hair et al. (۲۰۱۴) همسو است که بر تناسب ساختار کنترل با ویژگی های محیطی تأکید دارد.

۸. بحث و تفسیر

نتایج به دست آمده چند نکته کلیدی را روشن می سازد:

۱. استقلال حسابرسی داخلی اگرچه لازمه عملکرد ضدتقلبی است، اما به تنهایی کافی نیست؛ زیرا در محیط هایی که فرهنگ سازمانی از افشای خطا حمایت نمی کند، استقلال ساختاری ممکن است عملاً خنثی شود. (Suh et al., ۲۰۲۱)

۲. رعایت استانداردهای حرفه ای و اخلاقی موجب انسجام فرایندها و ارتقای اعتماد ذی نفعان به حسابرسی داخلی می شود. این موضوع در سازمان های با ضعف نظارت بیرونی اهمیت دوچندان دارد. (Eulerich et al., ۲۰۱۹)

۳. شایستگی حسابرسان داخلی مهم ترین عامل ارتقای مدیریت ریسک تقلب است، زیرا دانش تحلیلی، مهارت های فناوری، و قضاوت حرفه ای دقیق، ابزار اصلی شناسایی نشانه های تقلب محسوب می شوند. (Drogalas et al., ۲۰۱۷)

به طور کلی، پژوهش حاضر تأیید می کند که کیفیت حسابرسی داخلی، شرط ضروری برای مدیریت مؤثر ریسک تقلب است، اما ماهیت تأثیر آن بر حسب شرایط سازمانی متغیر می باشد. این نتایج می تواند راهنمایی برای کمیته های حسابرسی و نهادهای نظارتی در طراحی سیاست های کنترل داخلی و برنامه های آموزشی باشد.

نتیجه گیری و پیشنهادهای کاربردی

۱. نتیجه گیری

هدف اصلی این پژوهش، بررسی تأثیر ابعاد کیفیت حسابرسی داخلی — شامل استقلال، رعایت استانداردهای حرفه‌ای، و شایستگی حسابرسان داخلی — بر اثربخشی مدیریت ریسک تقلب در سازمان‌ها بود. یافته‌ها نشان دادند که کیفیت حسابرسی داخلی نقش تعیین‌کننده‌ای در کاهش احتمال بروز و تداوم تقلب ایفا می‌کند و سه بعد یادشده هر یک به‌صورت معناداری بر عملکرد ضدتقلبی سازمان تأثیر دارند.

مطابق نتایج مدل ساختاری، شایستگی حسابرسان داخلی بیشترین اثر را بر مدیریت ریسک تقلب داشت. این یافته تأکید می‌کند که توانایی حرفه‌ای، دانش تخصصی و مهارت‌های تحلیلی حسابرسان، مهم‌ترین ابزار برای شناسایی و پیشگیری از تقلب است (Drogalas et al., ۲۰۱۷؛ Kabuye et al., ۲۰۱۷). حسابرسانی که درک عمیق‌تری از سیستم‌های اطلاعات مالی، کنترل‌های داخلی، و روش‌های تحلیل داده دارند، می‌توانند به‌صورت فعال تهدیدهای احتمالی را شناسایی کرده و پاسخ‌های مؤثرتری طراحی کنند.

در مرتبه دوم، رعایت استانداردهای حرفه‌ای حسابرسی داخلی تأثیر مثبتی بر مدیریت تقلب داشت. پایبندی به استانداردهای IPPF و منشور اخلاقی مؤسسه حسابرسان داخلی (IIA, ۲۰۱۷) نه تنها موجب ارتقای انسجام و قابلیت اتکای فرآیند حسابرسی می‌شود، بلکه سطح اعتماد مدیران و ذی‌نفعان به یافته‌های حسابرسی را نیز افزایش می‌دهد (Eulerich et al., ۲۰۱۹). به‌ویژه در کشورهایی که چارچوب‌های نظارتی هنوز در حال توسعه است، استانداردهای بین‌المللی می‌توانند به‌عنوان ابزار نهادینه‌سازی رفتارهای حرفه‌ای عمل کنند.

در نهایت، استقلال حسابرسی داخلی نیز اثر مثبت و معناداری بر مدیریت تقلب داشت، هرچند شدت آن در مقایسه با دو عامل دیگر کمتر بود. یافته‌های پژوهش تأیید می‌کنند که استقلال ساختاری و عملکردی حسابرسی داخلی شرط لازم برای اثربخشی آن است، اما در غیاب فرهنگ پاسخ‌گویی و حمایت مدیریت ارشد، استقلال به‌تنهایی نمی‌تواند مانع از وقوع تقلب شود (Suh et al., ۲۰۲۱).

به‌طور کلی، نتایج نشان داد که اثربخشی حسابرسی داخلی در مدیریت ریسک تقلب تابعی از ویژگی‌های اقتضایی سازمان است. در شرکت‌های چندملیتی و مالی، استقلال و نظارت ساختاری اهمیت بیشتری دارد، در حالی که در شرکت‌های غیرمالی، مهارت‌های فردی و رعایت استانداردهای حرفه‌ای نقشی اساسی‌تر ایفا می‌کنند. این یافته با دیدگاه رویکرد اقتضایی (Hair et al., ۲۰۱۴) هم‌سو است که بر تناسب ساختار و استراتژی کنترل با ویژگی‌های محیطی تأکید دارد.

پژوهش حاضر با تأیید مدل پیشنهادی (Mita et al., ۲۰۲۵)، به ادبیات علمی حوزه حاکمیت شرکتی و مدیریت ریسک تقلب افزوده و تصویری جامع از نحوه اثرگذاری ابعاد کیفیت حسابرسی داخلی در بستر سازمان های در حال توسعه ارائه می دهد.

۲. پیشنهاد های کاربردی

بر اساس یافته های پژوهش، چند توصیه عملی برای نهادهای مختلف ارائه می شود:

الف) برای مدیران ارشد و هیئت مدیره ها

- لازم است جایگاه سازمانی حسابرسی داخلی به گونه ای تعیین شود که این واحد مستقیماً به کمیته حسابرسی یا هیئت مدیره گزارش دهد و از مداخلات مدیریتی مصون باشد. این اقدام، استقلال حسابرسان داخلی را تقویت کرده و اعتماد به گزارش های آنان را افزایش می دهد (Abbott et al., ۲۰۱۶).
- توصیه می شود فرهنگ سازمانی حمایت از افشای خطا و شفافیت ترویج شود تا حسابرسان داخلی بدون ترس از تلافی، تخلفات و ضعف ها را گزارش کنند.
- مدیران باید به آموزش مداوم و گواهی نامه های بین المللی برای حسابرسان داخلی سرمایه گذاری کنند. ارتقای مهارت های تحلیلی و فناوری اطلاعات می تواند قدرت کشف تقلب را به طور چشمگیری افزایش دهد (Bonrath & Eulerich, ۲۰۲۴).

ب) برای کمیته های حسابرسی و نهادهای نظارتی

- کمیته های حسابرسی باید در ارزیابی عملکرد حسابرسی داخلی، علاوه بر شاخص های کمی (تعداد مأموریت ها، گزارش ها)، به شاخص های کیفیت فرایند حسابرسی نیز توجه کنند؛ از جمله میزان رعایت استانداردها و شایستگی اعضای تیم.
- نهادهای حرفه ای و نظارتی مانند IIA و سازمان حسابرسی باید چارچوب ارزیابی رسمی کیفیت حسابرسی داخلی را توسعه دهند تا سازمان ها بتوانند به صورت منظم میزان انطباق خود با استانداردها را بسنجند.
- تدوین راهنمای ملی مدیریت ریسک تقلب با مشارکت حسابرسان داخلی، حسابرسان مستقل، و دستگاه های ضد فساد می تواند هماهنگی اقدامات پیشگیرانه را افزایش دهد.

ج) برای جامعه علمی و پژوهشگران

- پیشنهاد می شود در پژوهش های آتی، مدل حاضر در سایر کشورها و صنایع خاص (مانند بخش عمومی یا فناوری اطلاعات) آزمون شود تا قابلیت تعمیم نتایج بررسی گردد.
- همچنین می توان نقش میانجی یا تعدیل گر متغیرهایی چون فرهنگ اخلاقی، حمایت مدیریت، یا سیستم گزارشگری ناشناس (Whistleblowing) را در رابطه بین کیفیت حسابرسی داخلی و مدیریت تقلب مورد آزمون قرار داد.
- استفاده از روش های داده کاوی و یادگیری ماشین برای تحلیل الگوهای تقلب، حوزه ای نوظهور است که می تواند در ترکیب با یافته های حسابرسی داخلی، دقت پیش بینی ریسک تقلب را افزایش دهد.

۳. محدودیت های پژوهش

مانند هر مطالعه میدانی، این پژوهش نیز محدودیت هایی دارد که در تفسیر نتایج باید مدنظر قرار گیرد:

۱. داده ها بر اساس خوداظهاری حسابرسان داخلی جمع آوری شده اند که احتمال سوگیری پاسخ وجود دارد، هرچند با آزمون Harman این موضوع کنترل شده است.
۲. پژوهش صرفاً در بستر شرکت های اندونزی انجام شده و ممکن است ساختار فرهنگی و نظارتی سایر کشورها متفاوت باشد.
۳. متغیرهای محیطی دیگری نظیر فشارهای قانونی، فرهنگ سازمانی یا نظام های پاداش نیز می توانند در رابطه میان کیفیت حسابرسی داخلی و مدیریت تقلب نقش داشته باشند که در این مدل لحاظ نشده اند.

۴. جمع بندی نهایی

به طور خلاصه، یافته های این پژوهش بر اهمیت سه عامل کلیدی در موفقیت حسابرسی داخلی در مدیریت ریسک تقلب تأکید دارد:

۱. استقلال سازمانی برای اطمینان از بی طرفی و شفافیت؛
۲. پایبندی به استانداردهای حرفه ای برای انسجام فرایند حسابرسی؛

۳. شایستگی حرفه‌ای و آموزشی برای تحلیل دقیق و کشف تقلب.

با توجه به شواهد تجربی، سازمان‌هایی که این سه بعد را به صورت هم‌زمان تقویت می‌کنند، از اثربخشی بالاتری در کنترل تقلب، افزایش اعتماد ذی‌نفعان، و بهبود شفافیت مالی برخوردار خواهند بود.

در نهایت، تقویت حسابرسی داخلی نه صرفاً یک الزام کنترلی، بلکه سرمایه‌گذاری استراتژیک در پایداری سازمانی، پاسخ‌گویی عمومی، و توسعه اخلاق حرفه‌ای به شمار می‌رود.

فهرست منابع

- Abbott, L. J., Daugherty, B., Parker, S., & Peters, G. F. (۲۰۱۶). Internal audit quality and financial reporting quality: The joint importance of independence and competence. *Journal of Accounting Research*, ۵۴(۱), ۱-۲۸. <https://doi.org/10.1111/1475-679X.12120>
- Akgul, B. (۲۰۲۱). Financial and reputational consequences of corporate fraud: An empirical investigation. *Journal of Financial Crime*, ۲۸(۲), ۴۰۳-۴۲۰. <https://doi.org/10.1108/JFC-03-2020-0041>
- Albrecht, W. S., Albrecht, C. O., Albrecht, C. C., & Zimbelman, M. F. (۲۰۱۶). *Fraud examination* (۶th ed.). Cengage Learning.
- Alzeban, A., & Gwilliam, D. (۲۰۱۴). Factors affecting the internal audit effectiveness: A survey of the Saudi public sector. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, ۲۳(۲), ۷۴-۸۶. <https://doi.org/10.1016/j.intaccudtax.2014.06.001>
- Anand, V., Ashforth, B. E., & Joshi, M. (۲۰۰۴). Business as usual: The acceptance and perpetuation of corruption in organizations. *Academy of Management Executive*, ۱۸(۲), ۳۹-۵۳. <https://doi.org/10.5465/ame.2004.13837437>
- Bari, M. A., Haider, J., & Uddin, S. (۲۰۲۴). The role of internal auditing in corporate governance and fraud prevention: Evidence from developing countries. *Managerial Auditing Journal*, ۳۹(۱), ۲۰-۴۵. <https://doi.org/10.1108/MAJ-05-2023-0341>
- Bernardino, S., Santos, J., & Ribeiro, F. (۲۰۱۸). Internal auditing and fraud detection: Evidence from Portugal. *International Journal of Auditing Technology*, ۴(۲), ۱۴۵-۱۶۷.
- Bonrath, M., & Eulerich, M. (۲۰۲۴). Internal audit and corporate fraud: An empirical analysis of audit activities in the digital age. *Journal of Business Ethics*, ۱۸۹(۱), ۱-۲۰. <https://doi.org/10.1007/s10551-022-05241-7>
- Çalıyurt, K. T. (۲۰۲۰). Fraud in the healthcare sector: Internal control and audit responses. *Managerial Auditing Journal*, ۳۵(۴), ۵۶۳-۵۷۹. <https://doi.org/10.1108/MAJ-01-2019-2199>

- Deloitte LLP. (۲۰۱۲). The internal audit fraud challenge: Prevention, protection, detection. Deloitte LLP.
- Drogalas, G., Pazarskis, M., Anagnostopoulou, E., & Papachristou, A. (۲۰۱۷). The effect of internal audit effectiveness, auditor responsibility, and training in fraud detection. *Journal of Accounting and Management Information Systems*, ۱۶(۴), ۴۳۴-۴۵۴. <https://doi.org/10.24818/jamis.2017.04001>
- Eulerich, M., Kremin, J., & Wood, D. A. (۲۰۱۹). Factors that influence the perceived use of the internal audit function's work by executive management and audit committee. *Advances in Accounting*, ۴۵, ۱۰۰-۱۱۵. <https://doi.org/10.1016/j.adiac.2019.01.001>
- Freeman, E. H. (۲۰۰۵). Retention of corporate e-documents under Sarbanes-Oxley. *Information Systems Security*, ۱۴(۴), ۵-۹. <https://doi.org/10.1201/10.86.10.60898X/40028.14.4.2005.9.1/900.84.2>
- Hair, J. F., Sarstedt, M., Hopkins, L., & Kuppelwieser, V. G. (۲۰۱۴). Partial least squares structural equation modeling (PLS-SEM): An emerging tool in business research. *European Business Review*, ۲۶(۲), ۱۰۶-۱۲۱. <https://doi.org/10.1108/EBR-10-2013-0128>
- Halbouni, S. S. (۲۰۱۵). The role of auditors in preventing, detecting, and reporting fraud: The case of the United Arab Emirates. *International Journal of Auditing*, ۱۹(۲), ۱۱۷-۱۳۰. <https://doi.org/10.1111/ijau.12040>
- Hassink, H., Meuwissen, R., & Bollen, L. (۲۰۱۰). Fraud detection, redress, and reporting by auditors. *Managerial Auditing Journal*, ۲۵(۹), ۸۶۱-۸۸۱. <https://doi.org/10.1108/02686901011080044>
- Hoang, T. H. (۲۰۲۴). Improve accounting laws in the public sector to prevent fraud and corruption in Vietnam. *Journal of Ecohumanism*, ۳(۴), ۳۱۵۹-۳۱۶۵. <https://doi.org/10.62704/joe.v3i4.3834>
- Institute of Internal Auditors (IIA). (۲۰۱۷). The international professional practices framework (IPPF). Altamonte Springs, FL: The Institute of Internal Auditors.
- Ismael, H. R., & Kamel, H. (۲۰۲۱). Internal audit quality and earnings management: Evidence from the UK. *Managerial Auditing Journal*, ۳۶(۷), ۹۵۱-۹۷۸. <https://doi.org/10.1108/MAJ-09-2020-2830>
- Jickling, M. (۲۰۰۹). Barriers to corporate fraud. Nova Science Publishers.
- Kaawaase, T. K., Nairuba, C., Akankunda, B., & Bananuka, J. (۲۰۲۱). Corporate governance, internal audit quality, and financial reporting quality of financial institutions. *Asian Journal of Accounting Research*, ۶(۳), ۳۴۸-۳۶۶. <https://doi.org/10.1108/AJAR-11-2020-0117>
- Kabuye, F., Nkundabanyanga, S. K., Opiso, J., & Nakabuye, Z. (۲۰۱۷). Internal audit organisational status, competencies, activities, and fraud management in the financial services sector. *Managerial Auditing Journal*, ۳۲(۹), ۹۲۴-۹۴۴. <https://doi.org/10.1108/MAJ-09-2016-1402>

- Kim, Y., Savoldi, A., Lee, H., Yun, S., Lee, S., & Lim, J. (۲۰۰۸). Design and implementation of a tool to detect accounting frauds. International Conference on Intelligent Information Hiding and Multimedia Signal Processing (IIH-MSP), ۵۴۷-۵۵۲. <https://doi.org/10.1109/IIH-MSP.2008.257>
- Kudus, N., & Mustapha, M. (۲۰۱۷). Internal audit in the Malaysian public sector: A qualitative approach. Advanced Science Letters, ۲۳(۹), ۸۰۶۰-۸۰۶۴. <https://doi.org/10.1166/asl.2017.9835>
- Maria, L., Valentina, M., & Liliana, N. M. (۲۰۱۱). The audit problem at European level. In Proceedings of the International Business Information Management Association Conference (IBIMA), ۴, ۱۸۳۶-۱۸۴۱.
- Mehdipour, F., Babenkov, E., Hewage, U. H. W. A., & Aharari, A. (۲۰۲۳). Banking fraud identification and prevention. Proceedings of the International Conference on Circuits, Systems, Communications and Computers (CSCC), ۷۱-۷۶. <https://doi.org/10.1109/CSCC58962.2023.10019>
- Mita, A. F., Setyaningrum, D., & Rosdini, D. (۲۰۲۵). Internal audit quality and fraud risk management: The role of independence, compliance, and competence across organizational types. Journal of Financial Reporting and Accounting. <https://doi.org/10.1007/sxxxx-025-xxxx-x>
- Nalukenge, I., Kaawaase, T. K., Bananuka, J., & Ogwal, P. F. (۲۰۲۲). Internal audit quality, punitive measures, and accountability in Ugandan statutory corporations. Journal of Economic and Administrative Sciences, ۳۸(۳), ۴۱۷-۴۴۳. <https://doi.org/10.1108/JEAS-05-2022-0084>
- Nouraldeen, R. M. (۲۰۲۵). Competent and independent auditors but cannot detect fraud!! Do they exercise professional skepticism? International Journal of Disclosure and Governance, ۱-۱۷. <https://doi.org/10.1057/s41310-025-00289-9>
- Presley, T. (۲۰۱۵). Auditor skepticism, management biases, and the slippery slope. Journal of the International Academy for Case Studies, ۲۱(۱), ۶۴-۷۱.
- Stalebrink, O. J., & Sacco, J. F. (۲۰۰۷). Rationalization of financial statement fraud in government: An Austrian perspective. Critical Perspectives on Accounting, ۱۸(۴), ۴۸۹-۵۰۷. <https://doi.org/10.1016/j.cpa.2006.01.009>
- Suh, I., Masli, A., & Sweeney, J. T. (۲۰۲۱). Do management training grounds reduce internal auditor objectivity and external auditor reliance? The influence of family firms. Journal of Business Ethics, ۱۷۳(۱), ۲۰۵-۲۲۷. <https://doi.org/10.1007/s10551-020-04507-3>
- Van Akkeren, J., & Buckby, S. (۲۰۱۷). Perceptions on the causes of individual and fraudulent co-offending: Views of forensic accountants. Journal of Business Ethics, ۱۴۶(۲), ۳۸۳-۴۰۴. <https://doi.org/10.1007/s10551-015-2881-0>
- Yaqoub, M., Hamad, S., Alhammadi, H., Elkelish, W. W., Abdalla, Y. A., & Hussain, A. (۲۰۲۳). Understanding accounting fraud motivation, protection procedures, and firms' performance: External auditors' perspective. Corporate Governance and Organizational Behavior Review, ۷(۳), ۱۹-۲۶. <https://doi.org/10.22499/cgobrv7i3p2>

